

Osmanlı Başkenti'nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri

The Beggars in Otoman Capital and Their Effects on Society Life

*Mehmet Demirtaş**

Özet

İstanbul, Bizans döneminde de, Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da insanların ilgi odağı olmuş önemli bir şehirdir. Avrupa'nın büyük şehirleri arasında yer alan Londra ve Paris gibi İstanbul şehri de dilenciler için bir çekim merkezi olmuştu. Bu sebeple gerek yerli dilenciler, gerekse ülkenin çeşitli yerlerinden ve hatta ülke dışından gelen dilenciler İstanbul'da yoğun bir faaliyet göstermekteydiler. Dolayısıyla söz konusu dönemlerde devlet bu dilencilerden kaynaklanan sorunlarla çeşitli şekillerde mücadele etmek zorunda kalmıştı. Esnaf olarak kabul edilen kayıtlı dilenciler kontrol altında tutulurken, diğerlerinin şehre gelmeleri engellenmeye, kaçak yollarla gelenler memleketlerine geri gönderilmeye çalışılmış, bazen bu durumdakilere çeşitli cezalar verilmiş, fakat kesin bir netice alınmamıştı.

Anahtar kelimeler: Dilenci, Mevsimlik Dilenciler, Muhtaç, Dilenci Kahyası, Dilenci Pehlivanı

Abstract

Istanbul was an important city that has drawn attention not only during Byzantium period but also Ottoman time. Like European big cities London and Paris, also Istanbul was an attractive city for beggars. For this reason, whether native beggars or other beggars who came from other parts of the country and even from different countries have hardly worked in Istanbul. In this period the state had to struggle in different ways with the problems which occurred from the beggars. The authorities have tried to take the restricted beggars under control that were accepted as trades. And in other side many precautions have been taken against the beggars that were coming from other cities. The beggars that came from other cities have been punished and the beggars from other countries have been sent back. But all these precautions weren't enough for certain result.

Keywords: Beggar, Seasonal beggars, Indigent, Beggar's steward, Beggar's middleman

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı,
demirtasm@gmail.com, mdemirtas13@hotmail.com, GSM: 0 505 890 60 13.

Giriş

Osmanlı Devletinin başkenti İstanbul'da dilenciler ve bunların toplum hayatına etkileri konusu üzerinde durulurken, dilencilik faaliyetlerinde, belli oranda bu şehrin yapısının ve özelliklerinin de etki ettiği gözden kaçırılmamalıdır. İstanbul, hemen her dönemde önemli bir yerleşim yeri olduğu için kalabalık kitleler burada barınmışlardır. Bulduğu coğrafya bakımından da İstanbul, her zaman çeşitli insan gruplarının ilgi gösterdiği yerlerin başında gelmiştir. Bu şehir özellikle ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde dilenciler, serseriler ve işsiz güçsüzler için önemli bir çekim merkezi durumundaydı¹.

Bizans döneminde de İstanbul kalabalık ve önemli bir şehirdi. Dolayısıyla burası Bizans Devleti zamanında da dilenciler için cazip bir merkez olmuştu². Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethini takip eden yıllardan itibaren dilencilerin şehre ilgisi daha da artmış, devlet onlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı³. Dilencilik, daha XVI. yüzyıldan itibaren devlet için ciddi bir mesele olmaya başladığı, çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu yüzyılın ortalarında İstanbul'da bulunmuş olan batılı diplomat Busbecq, başkentteki dilencilerin sayısının bir hayli fazla olduğunu söylemektedir. O'na göre burada dilenciler genel olarak kendi ülkesine göre daha kalabalık bir nüfusa sahiptiler⁴. Dernschwam ise, Türklerin bir kısmının dilenmekten utanmadığını söyleyerek İstanbul'da dilencilik yaygın oluşuna ve dilencilerin kaba davranışlarına vurgu yapmaktadır⁵. İşin başka bir yönü de halkın, inançları gereği muhtaçlara sadaka ve zekât vermek suretiyle onların ihtiyaçlarını kısmen de olsa gidermeleri ve böylelikle dilencilik daha yaygın bir hale gelmesini önlemeleriydi. 1610 yılında İstanbul'da bulunan İngiliz seyyah George Sandys, Türklerin çok sadaka

¹ Nadir Özbek, "II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 64, İstanbul 1999, s. 36.

² İbrahim Hakkı Konyalı, "Tarihte İstanbul Dilencileri", *Tarih Hazinesi Dergisi-VIII*, İstanbul 1951, s. 354. İbrahim Hakkı Konyalı'nın aynı makalesi, *Yedigün Dergisinde*, "400 Sene Evvel İstanbul Dilencileri" adıyla yer almıştır. Bkz. *Yedigün Dergisi*, Sayı:161, 8 Nisan 1936, s. 16, 17.

³ Uğur Göktaş, "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-III*, İstanbul 1994, s.53.

⁴ Oğlar Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları*, Çev. Hatice Özkan, İstanbul 2002, s.94, 95. Busbecq, İstanbul'da dilencilerin, kendilerinde bir kutsallık olduğunu söylemek suretiyle dini istismar ettiklerini, eylemlerini mazur göstermek için ise akıllarında hafiflik olduğunu ileri sürerek kazanç elde etmeye çalıştıklarını belirterek, "çünkü bu şekilde, yarım zekâli ve deli olanların cennetlik olduğuna inanan Türklerin sevgilerini kazanırlar" demektedir. Avrupalı diplomat ve seyyah, İstanbul'da bulunduğu döneme dair gözlemlerinde dilencilerin önemli bir grubunun da Araplardan meydana geldiğini, bunların bayrak taşıyarak, atalarının bu bayrak altında İslâm dinini yaymak için savaştıklarını anlatmaya çalıştıklarını ifade etmektedir.

⁵ Hans Dernschwam, *İstanbul'a ve Anadolu'ya Seyahat*, Çev. Yaşar Önen, Ankara 1992, s.130.

vermeleri sebebiyle, az sayıda dilenciye rastladığını söylerken⁶, Batılı seyyah Thevenot da bu duruma dikkat çekerek, bu sayede Türkler arasında dilencilik çok fazla yaygın olmadığını dile getirmektedir⁷.

Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl ortalarında İstanbul'da dilenci esnafına mensup yedi bin kişi bulunduğunu, pirlere ise Şeyh Hafı olduğunu belirtmektedir⁸. Görüldüğü gibi dilencilik hemen her dönemde İstanbul için ciddi bir mesele olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak yaklaşık olarak aynı dönemde Paris'te dilenci sayısının kırk bini bulduğu göz önüne alındığında⁹ her şeye rağmen İstanbul'un, dilenciler bakımından nicelik olarak daha şanslı olduğu sonucuna varılabilir.

Osmanlı Dönemi İstanbul Dilencileri

1 - Dilenmenin Şartları ve Yöntemleri

İstanbul'da dilencilik yapanların önemli bir bölümünü şehir dışından gelenler oluşturmaktaydı. Yerli dilenci sayısı ise dönemlere ve şartlara göre değişmekteydi. Başkent dilencilerinin bir bölümünü de ülke dışından gelenler teşkil etmekteydi. Arşiv belgelerinde geçen "Arab tayifesinden ve gayriden bazı kimesneler" şeklindeki ifade, ülke dışından gelen dilenciler arasında bilhassa Arap bölgesinden gelenlerin daha XVI. yüzyıl sonlarından itibaren belli bir sayıya ulaştıklarını göstermektedir. *Arap tayifesi* ifadesi, Suriye, Irak, Arabistan gibi yerlerden gelenler için kullanılmış olmalıdır¹⁰.

Osmanlı Devleti dilenciler için bazı kıstaslar getirmişti. Buna göre, gerek dışarıdan gelenler gerekse yerli dilenciler için İstanbul'da dilencilik yapabilmeyenin

⁶ Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul. 2003, s. 344

⁷ Jean Thevenot, *1655-1656'da Türkiye*, Çev. Nuray Yıldız, İstanbul 1978, s. 125

⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname-I*, İstanbul 1314, s. 528. Evliya Çelebi dilencilerin bir tören esnasındaki geçişlerini tasvir ederken profillerini de şu şekilde çizmektedir: "... bir alay cerrâr, kerrâr gariplerdir. Her biri yünden, sofdan hırkaları, ellerinde renk renk alemleri, başlarında hasırdan ve hurma lifinden destarları olduğu halde, Ya Fettah ismi şerifiyle cümle körler birbirlerinin omuzlarına yapışıp, kimi anadan doğma, kimi sonradan olma topal, kimi kambur, kimi felçli, kimi çıplak, hengâme ile nice bin bayrakların arasında cerrâr şeyhini ortaya alıp, şeyh dahi dua edip yedi bin fukara bir ağızdan Allah Allah ile âmin dediklerinde sadâları gök yüzüne ulaşır. Bu tertip üzerine dilencilerin şeyhi Alay Köşkü önünde durup padişaha dualar eder" Evliya Çelebi'nin bu dilenci tasviri, dilenci gruplarının ayırt edilebilmeleri bakımından önemlidir. Çünkü burada çeşitli fiziksel özellikleriyle öne çıkan dilenciler, gerçek anlamda muhtaç durumda bulunan insanlardan meydana gelmişlerdi. Onların esnaf kabul edilerek kendilerine müsamaha gösterilmiş olmasının sebebi de buydu.

⁹ İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler-I*, İstanbul 1979, s. 45.

¹⁰ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MD (Mühime Defteri)- VII, 607/1706, 11 M 976/ 6 Temmuz 1568.

en önemli kanunî şartı gerçek anlamda muhtaç olmaktı. Bakacak hiç kimsesi olmayan, bir iş yapamayacak kadar ihtiyar, iş göremeyecek kadar sakat, kör, kötürüm kimseler muhtaç kabul edildiklerine göre¹¹ bunlar dışında kalanların dilencilik yapabilmeleri kanunen mümkün değildi. Uygulamada önemli aksamalar olmakla birlikte Osmanlı başkentinde dilenciler, belli bir nizamla bağlı olarak faaliyet göstermek zorundaydılar. Söz konusu nizam onların gelişigüzel dilenmelerine imkân vermediği gibi, her isteyenin dilenmesi de mümkün değildi. Bilindiği gibi dilenciler esnaf olarak kabul edilirler ve bir loncaya bağlı bulunurlardı. Loncaya bağlı olmadığı halde dilenenler, nizamla aykırı hareket etmiş olurlardı.

Dilenciler çeşitli dilenme yöntemleri geliştirmişlerdi: Bu kişiler, yanlarına birer hasta adam olarak insanların duygularını istismar etmek suretiyle para kazanmaya gayret göstermekteydiler. Yine bir kısmı da bazı kimselerin boyunlarına zincir takarak doluşturır, bu kişilerin borçlu olduklarını dolayısıyla yardıma muhtaç bulduklarını söyler ve halktan para almaya çalışırlardı¹². Dilenciler halkı etkileyip daha fazla kazanç elde edebilmek için giyimlerinden dua etme ve oturma biçimlerine kadar her şeye dikkat ederler, işlerinin bir parçası olarak Kur'an ayetleri ve ilahiler okumaya da büyük bir itina gösterirlerdi. Çoğunluğunun hemen her dönemdeki ortak özellikleri ise eski ve yırtık elbiseler giymeleri ve böylelikle çevrelerine, muhtaç oldukları görüntüsü vermeleri idi¹³.

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı başkentinde dilencilerin bir bölümü madrabazların emrinde çalışırdı. Bu madrabazlara "Dilenci İratçıları"¹⁴ adı verilir. Dilenci İratçıları daha önceki asırlarda da, Anadolu'dan gelenleri veya çevreden topladıkları sakat kişileri İstanbul'un değişik yerlerinde dilendirir, akşam hâsılatlarını toplarlardı. 1577 tarihli bir arşiv kaydında bu durumdaki kişilerin dilencileri nasıl çalıştırdıklarına dair bilgiler mevcuttur¹⁵. Yine kendi

¹¹ Reşat Ekrem Koçu, "Dünden Bugüne Dilenciler", *Hayat Tarih Mecmuası-III*, İstanbul 1970, s.26.

¹² "... ba'zı şerirler alemler kaldurup şehri deryüz edüp ve ba'zı kimesnenin boynuna zencir dakup; medyûn u mahbûstur diyü mahallât ü esvâkı gezdürüp..." *BOA, MD- VII, 607/1706*.

¹³ Bilhassa genç kadınların eski ve yırtık elbiseler giyerek halkın arasında oturup dilenmesi sıkça görülen bir durumdu *BOA, MD -XXXI, Sayfa: 69, Hüküm: 27, 27 B 985/10 Ekim 1577*).

¹⁴ Hulusi Kodaman, "Eski Dilenciler", *Yedigün Dergisi*, S. 419, İstanbul 1941, s. 6.

¹⁵ "... ve bazıları dahi â'mâ ve sakat kul ve cariyeye alup dilendürüp mekseb idündükleri..." şeklindeki ifade, daha XVI. yüzyıl sonlarında bile İstanbul'da, dilencilerin sırtından geçinen ve onları bir kazanç aracı (mekseb) haline getiren kişiler olduğunu göstermektedir *BOA, MD-XXXI, 69/27*. Günümüzde de, başta İstanbul olmak üzere bazı büyük şehirlerde benzer faaliyetleri, benzer yöntemlerle yürüten kişiler olduğu düşünülürse, haksız kazanç elde etmenin her dönemde en revaçta işlerden biri olduğu görülecektir.

yöresinden gelip dilenenlerden haraç olarak geçinen kimseler de vardı ki; bunlara *Dilenci Pehlivanı* denirdi¹⁶. Devletin kendilerine her hangi bir resmi görev vermediği bu kişiler dışında, dilenmelerinde kanunî bir engel bulunmayan diğer dilencilerin bağlı bulunduğu, atama ile göreve gelen ve *Başbuğ* adı verilen bir *Dilenci Kâhyası* da mevcuttu¹⁷. Kâhya, dilencilerle yakından ilgilenir, sağlık durumlarını takip eder, onlar için imaretlerden çorba ve fodla gibi yiyecekler temin ederdi¹⁸. Bu hizmetlerine karşın Dilenci Kâhyasının da kanunsuz işler yaptığı karşılaşılan bir durumdu. Bu görevlinin zaman zaman bazı kimselere, dilenmek için gerekli olan dilenci tezkeresini belli bir ücret karşılığında verdiği görülmekteydi¹⁹.

Kanunen dilenmelerinde her hangi bir sakınca bulunmayanlar için devlet tarafından *cerr kâğıdı*²⁰ adı verilen bir dilenci tezkeresi düzenlenir ve bunlar ayrıca defterlere kaydedilirlerdi²¹. Dilencilere *cerr kâğıdı* verilmesi uygulaması her dönemde titizlikle uygulanmış²² ve bu tezkere verilirken belli bir yöntem izlenmişti. Bu durum söz konusu işe verilen önemi göstermektedir. Ruhsatlı dilencilerin defterlere kaydedilmeleri ise kıdem sırasına göre yapılır²³, böylece bu kişiler hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşma imkânı elde edilmiş olurdu. Dilenci defterlerinin asıl nüshası Kadı' da, bir nüshası da Sübaşı'da bulunurdu²⁴.

Dışarıdan gelip dilencilik yapanlar ile diğer başıboş gezenlerin de defterlere kaydedilmeleri mecburiydi. Bilhassa dışarıdan gelenlerin kayıtlarını tutmak son derece zordu. İlk anda hangi amaçla geldikleri bilinmediğinden sayılarını ve

¹⁶ Necdet Sakaoğlu, "Dersaadet Dilencileri Ve Bir Belge", *Tarih Ve Toplum Dergisi-XXXVIII*, İstanbul 1987, s. 86, Reşat Ekrem Koçu, "Dilenci Pehlivanları", *İstanbul Ansiklopedisi-VIII*, İstanbul 1966, s. 4578

¹⁷ *BOA, MD-XXXI, 69/27*.

¹⁸ Hulusi Kodaman, a.g.m. s. 6.

¹⁹ Mühime kaydında geçen "...ve bunlara baş ve buğ tayin edilen kimesne akçelerin almağın ruhsat virdüğü..." biçimindeki tespit bu duruma işaret etmektedir *BOA, MD-XXXI, 69/27*. Devlet tarafından görevlendirilen kişilerin kanunsuz işler yapmaları düzenin sağlanmasını daha da zorlaştırmaktaydı. Benzer aksamaların neredeyse süreklilik arz ettiği, benzer uyarıların tekrarlanmış olmasından kolaylıkla anlaşılabilir.

²⁰ *BOA, MD-XXXI, 69/27*.

²¹ Uğur Demir, "Eski Dilenciler Assolist Gibiydi", *Hürriyet Tarih*, İstanbul 6 Ekim 2004, s.19

²² "...ve müstahik olanlar cerr kâğıtlarını sundukta ahârın kâğıtların cem' idüp bir yerden sunmayup her biri kendi kağıdın suna, ve â'mâ ve sakat kul, cariyeye alup süal itdürenleri dahi meni ve defî eylesesin." *BOA, MD-XXXI, 69/27*. Mühimme kaydında geçen ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla daha XVI. yüzyıl sonlarında bile başkasının dilencilik tezkeresini göstermek suretiyle, yetkilileri yanıltmaya çalışmak biçiminde istismarlar yaşanmıştı.

²³ Necdet Sakaoğlu, a.g.m, s. 86.

²⁴ Reşat Ekrem Koçu, "Dilenciler" s. 28.

durumlarını tespit etmek ancak zamanla mümkün olabilmekteydi. Bu sebeple bazen sayım yapılarak sonuç alınmaya çalışılırdı.

24 Safer 1149/ 14 Temmuz 1736'da İstanbul, Galata ve Boğaziçi'nin iki yakasında dilencilik yapanların kayıtlı olduğu toplam beş sayfadan meydana gelen bir defterde, söz konusu kişilerin durumları ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır²⁵. Bunların nerelerden geldikleri, milliyetleri, dilencilik yaptıkları süreler, fiziki yapıları, sağlık durumları ve yaşları defterde yer almaktadır. Bu kişilerin genellikle, başta Sakız, Limni, Rodos, Midilli ve Girit olmak üzere Akdeniz Adaları ile Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinden geldikleri defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Sağlık durumları, a'mâ, alîl, kötürüm, dilsiz, çolak, sağlam, ihtiyar, hastalıklı (marîz), topal, iki ayağı topal, bîkes, mecnun, gibi ifadelerle belirtilmiştir. Dilencilerin yerli veya taşralı oldukları ve "yerleri ma'lum olmayan" ayrımına da yer verilen defterde, ayrıca bu kişilerin sosyal statüleri de yazılmıştır. Bunlardan bazılarının esir olarak ifade edilmiş olması, köle sahiplerinin bir bölümünün kölelerini dilendirdiklerini veya kölelerin bu durumdan kurtulmak için para biriktirmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Defterdeki ilgi çekici bilgilerden biri de dilencilerin dilencilik süreleri ile ilgili olanıdır. Buna göre, dilencilerin bazıları yıllardan beri bu işi yapmakta olan kişiler iken bir bölümü yalnızca üç aylık dilencilerdi. Bu da İstanbul'a yeni dilencilerin gelmeye devam ettiğini göstermektedir. Nitekim defterin altına düşülen kayda göre, söz konusu dilencilerin yalnızca yetmiş yerli iken, diğerleri taşradan gelmişlerdi.

"İstanbul'da ve Galata'da sakin ve sekene olan â'mâ ve alîl sâillerin ale'el infirad defteridir" şeklinde bir ifade ile başlayan defterin ayrıntısına bakıldığında ise şöyle bir durumla karşılaşılır: Birinci bölümünde "Cezîre-i Sakız'dan gelenler" başlığı altında 54 dilencinin isimleri yer almaktadır. Bunların 31'i, her hangi bir hastalığı olmayan kişilerdir. Diğerlerinin çoğunun çeşitli hastalıklar taşıdığı belirtilmektedir. Bu bölümün altında Akdeniz Adalarından gelenlerin bilgileri mevcuttur. "Yine Akdeniz Cezîrelerinden olup İstanbul'da ve Galata'da sakin olan sâillerdir" ifadesinin altında Limni, Rodos, Midilli, Korfu, Kıbrıs, Gelibolu, Mora, İnoz, Foça, Kandiye, Kapıdağı ve Girit gibi yerlerden gelenlerin sayıları verilmektedir ki, bunlar 41 kişidirler. Bu bölümde en dikkat çekici bilgilerden biri yalnızca dört kişinin sağlam, buna karşılık diğerlerinin her birinin bir sakatlığının veya mazeretinin bulunuyor olmasıdır. "Rumeli'nden olup İstanbul'da ve Galata'da ve muzâfâtan sakin olan sâillerdir" şeklindeki başlık altında 36 kişinin isimleri ve durumları belirtilmiştir. Buna göre bunların yalnızca dördü sağlamdır.

²⁵ BOA, C. BLD(Cevdet Tasnifi Belediye)-7597, 24 S 1149/4 Temmuz 1736. Tarafımızdan da kullanılan söz konusu bu defteri Zeki Tekin incelemiştir. Bkz. Zeki Tekin, "Osmanlı Döneminde Dilencilik", *Osmanlı-V*, Editör: Güler Eren, Ankara 1999, s. 570-583.

Durumu belirtilmeyen iki kişi dışında kalanların her birinin çeşitli sakatlıkları mevcuttur.

“Anadolu tarafından olup İstanbul’da ve Galata’da ve muzâfâtında sakin olan sâillerdir” ibaresi ile verilen listede 14 kişinin bilgileri yer almaktadır. Bunlar Bursa, Kayseri, Sinop, Karaman, Şamlı, Şile gibi yerlerle birlikte *“Anadolu’dan gelenler”* şeklinde de ifade edilmişlerdir. Defterin son bölümünde *“Fılasıl yerli ve yerleri ma’lum olmayup İstanbul’da ve Galata’da ve muzâfâtında sakin olan sâillerdir”* başlığı altında 144 kişilik bir listeye yer verilmiştir. Listede yer alan dilencilerin önemli bir bölümünün dilenme sebeplerine yer verilmemişken, diğerlerinin â’mâ, alîl, ihtiyar, çolak, topal, kötürüm ve esir şeklinde vasıflandırıldıkları görülmektedir.

Dilenci defterinde yer alan kişilerin tamamının gayrimüslim olması, bu defterin yalnızca gayrimüslim dilencileri ihtiva ettiğine bir işarettir. Gayrimüslim dilencilerin kayıtlı olduğu bu defterde yer alan dilenci sayısı toplam olarak 289 kişidir. Bu rakam başkentteki gayrimüslim dilencilerin tamamının bu sayıdan ibaret olduğu anlamına gelmez. Şüphesiz İstanbul’daki gayrimüslim dilencilerin sayısı söz konusu tarih itibarıyla çok daha fazlaydı. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar göz önünde bulundurulduğunda dilenmeye muhtaç insan sayısının fazla olması ve kendileri için elverişli sayılabilecek ortamı değerlendirip dilencileri kullanmak isteyen kişilerin bulunması normal kabul edilebilir.

Defterin tetkikinden çıkan sonuçlara göre herhangi bir sakatlığı olmadığı halde dilenenlerin sayısı fazla değildi, gayrimüslim dilencilerin deftere işlenmiş olması ise, bu dilencilerin arasında muhtaç olmayanların veya ruhsatı bulunmayanların memleketlerine gönderilmeleri esnasında bu işle görevli memurların görevlerini daha kolay bir şekilde yapabilmelerini sağlamaya yönelik olmalıdır.

İstanbul’da kayıtlı dilencilerin nerelerde faaliyet göstereceklerine, yetkililer tarafından karar verilir, kendilerine gösterilen yerler dışında dilenmeye kalkışmalarına izin verilmezdi²⁶. Mesela gayrimüslim dilencilerin sokaklarda dilenmeleri yasaktı, bunların yalnızca kilise kapılarında dilenmelerine izin verilmekteydi²⁷.

Bütün yasaklamalara ve engellemelere rağmen dilenciler kendilerine tahsis edilmiş yerler dışında da dilenirlerdi. Dolayısıyla dilenciler, daha fazla kazanç elde edebilmek için kendilerine en uygun yerleri seçmeye özen gösterirlerdi. Dilencilerin kimileri çarşı ve pazarda, kimileri ise mahalle aralarında dolaşarak dilenirken kimilerinin yoğun olarak faaliyet gösterdikleri yerlerin başında mezarlıklar, cami avluları, kilise kapıları ile türbe ve tekke önleri gelirdi. Buraları,

²⁶ Hulusi Kodaman, a.g.m., s. 69.

²⁷ BOA, C. BLD- 7597

daha çok “sevaba sığınanların gelip geçtikleri yerler”²⁸ olduğu için dilenciler bu elverişli ortamı değerlendirmeyi düşünmekteydiler. Dilencilerin diğer faaliyet sahaları ise, kalabalık caddeler ile zenginlerin ikamet ettikleri semtlerdi. Böylelikle bu kişiler mesleklerinin bol kazanç getiren mekânlarını titizlikle seçerek, iyi bir geçim yolu elde etmişlerdi.

Dilencilerin belli bir disiplin altında tutulabilmeleri için onların barınma ihtiyaçlarının giderilmesi gerekirdi. Bu işle görevli kişi önceleri kâhya iken daha sonraları *Dilenci Kethüdası* olmuştur. Evleri olmayan dilencilerin bir bölümü dönem dönem medreselerde de yatıp kalkarlardı²⁹. İstanbul’daki *tav-hâneler* (güçsüzler yurdu)³⁰, bekâr odaları ve hanlar da dilencilerin barındıkları önemli mekânlardandı³¹.

Yukarıda görev ve yetkilerinden bahsedilen *kâhya*’nın yerini kethüdanın tam olarak ne zaman aldığı bilinmemekle beraber XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren *Dilenci Kethüdası* ifadesine arşiv kayıtlarında rastlanmaktadır.³²

²⁸ Necdet Sakaoğlu, a.g.m., s. 87.

²⁹ Hulusi Kodaman, a.g.m., s. 6.

³⁰ Taşralı bir dilencinin durumunun yer aldığı bir belgede, “Asesbaşı kulları ma’rifetiyle 17 N (Ramazan) 1196 tarihiyle gelüp vazı’ olundukda mesfûr gereği gibi tefahhuz olundukda zindan olmayla Mora sakinlerinden olmak ve hasta olup fakirü’l hal olduğundan nehâren sâillik ile me’lûf geceleri de Galata’da kefere tav-hânesinde (Güçsüzler Yurdu) ikamet eylediği ma’lum ” olan Petro’nun, bir gemiye konularak memleketine gönderilmesine karar verildiği belirtilmektedir. *BOA, C. BLD-4347, 17 N 1196/27 Ağustos 1782*. Avrupa ülkelerinde de Osmanlı Devletindeki Dârülaceze’nin fonksiyonlarına benzer fonksiyonlar icra eden ve ihtiyaç sahiplerinin kullandığı yeterli sayıdaki *Düşkünler Evi*’nden dilenciler de yararlanmaktaydılar. Bkz. Ahmet Faruk Şıdyak, “XIX. Yüzyılda İstanbul’da Dilencilğe Dair Bir Makale”, *El-Cevâib Gazetesi*, Millet Kütüphanesi, 1279, Sayı 1, No: 4253, s. 73. Osmanlı Devletinde dilencilikle mücadele yolunda atılmış önemli bir adım olan Dârülaceze’nin gerçek kurucusu Sultan II. Abdülhamid’dir. Abdülhamid, 8 Şaban 1307 (30 Mart 1890) tarihli bir irade ile sokaklarda dilenmekte olan kimsesiz çocukları, sakat erkek ve kadınları hem dilenme zilletinden kurtarmak hem de eğitim ve bakımlarını sağlamak üzere bir yer ayrılmasını, bu konuda alınacak tedbirlerin ve geliştirilecek projelerin kendisine bildirilmesini istedi. Hükümetin konu ile ilgili çalışmaları sürerken padişah, 16 Şaban 1307 (7 Nisan 1890) tarihinde çıkardığı ikinci bir irade ile kurulacak müessesenin adının *dârülaceze* olacağını bildirdi. Bununla birlikte diğer çalışmalar da devam etti. Nihayet konu Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi’nde müzakere edilerek karara bağlanınca dârülacezenin kuruluş süreci tamamlanmış oldu. Buna göre çalışmaya gücü yettiği halde dilenciligi meslek edinenler memleketlerine gönderilecek, din ve milliyet farkı gözetilmeksizin sakat ve kimsesizlerin yararlanabileceği bir dârülaceze inşa edilecekti. Hidayet Y. Nuhoglu, “Dârülaceze”, *DİA-VIII*, s. 512, 513.

³¹ *BOA, A.DVN. (Divan-Beylikçi Kalemi)-899, 19 M 1207-7 R 1207/6Eylül 1792-22 Kasım 1792, BOA A.DVN-835, 23 CA 1207/6 Ocak 1793, BOA. A.DV- 852, S 1220/Mayıs 1805.*

³² *BOA, Cevdet Belediye Tasnifi*, No: 5086, 19 B 1234/15 Mayıs 1819, *BOA, C. BLD-2161,*

Dolayısıyla son dönemlerde kâhyanın görevini kethüda üstlenmiştir. Arşiv belgelerinde *Dilenciler Müdürü* ifadesi de yer almaktadır. Dilenciler Müdürlüğünün ihdas edilmesinin sebebi, sayıları giderek artan dilencileri kontrol altında tutma düşüncesiydi. Mesela bu göreve atanmış olan Süleyman Ağa devletten bu iş için 1800 kuruş maaş almaktaydı³³. Bu müdürlüğe, gerekli görülmesi durumunda hayat boyu atama yapılabilmekteydi ki, Süleyman Ağadan sonra Ahmet Hamdi Bey, 1500 kuruş maaşla bu göreve *kayd-ı hayat* şartıyla atanmış, ne var ki, kısa süre sonra azledilmişti³⁴.

2 - Dilenci Grupları

İstanbul dilencileri, dilenme usulleri, davranış biçimleri, giyim şekilleri ve dilindikleri yerler bakımından birbirlerinden farklılıklar göstermekteydiler. Bu sebeple onları çeşitli gruplar halinde ele almakta fayda vardır. Dilenci gruplarının en önemlilerinden biri *Iskatçılar* denilen ve cenazelerin defni esnasında mezarlıklarda dilenenlerdi. Dilencilerin en yamanı, kendi ifadeleriyle en şereflileri bunlar olup, aynı zamanda bunlara *mortçular* adı da verilirdi³⁵. Bunlar için en önemli fırsat zamanları zengin cenazelerinin olduğu dönemlerdi. Mezarlık dilencileri çeşitli yollarla daha fazla para kazanmanın çarelerini ararlardı. Bunlar mezarlıklardaki kalabalıktan istifade ederek, kollarına değişik renklere kolluklar takarlar, kalabalığın arasından kollarını uzatıp parayı aldıktan sonra, diğer kollarına farklı renkte başka bir kolluk takmak suretiyle yeniden para almaya çalışırlardı³⁶. Mezarlıklarda yaşanan bu hengâme ve dilencilerin kaba davranışları bir izdihama sebebiyet verdiği gibi, zaman zaman cenaze sahiplerinin şikâyetlerine de yol açan bir durumdu. Bir arşiv kaydında, cerrâr tairesinin mezarlıklarda cenaze defni esnasında cenaze sahiplerine hücum ederek ısrarla ve adeta zorla para veya eşya istedikleri, vermeyenlere ise sövdükleri veya kabir ziyaretleri sırasında, cenaze sahiplerini rencide edecek kadar rahatsız ettikleri dile getirildikten sonra, Gülsuycı-Oğulları adı ile bilinen birinin veya bir gurubun daha önce ikaz edildiği halde ıslah olmadığı dile getirilmektedir³⁷.

29 RA 1250/5 Ağustos 1834.

³³ BOA, C.BLD-4481, 2 B 1250/4 Kasım 1834.

³⁴ BOA, *İrade Dabilîye*, No: 1695. 10 C 1250/14 Ekim1834. Bu konuda ayrıca, Cevdet Belediye Tasnifinde yer alan 5039 (3 R 1254/ 26 Haziran 1838) numaralı belgeye de bakılabilir. Ayrıca bkz. Zeki Tekin, “a.g.m.” Dilenciler Müdürlüğü makamı muhtemelen daha sonraki yıllarda da varlığını korumuştur. Nitekim 1851 tarihli bir belgede bu ifadeye rastlanmaktadır. “Dilenciler Müdürü sabık Ahmet Beyin Fener civarında Subaşı Mahallesiinde...” Bkz. BOA, A. MKT MVL (*Sadaret Mektubî Kalemi-Meclis-i Vâlâ*) D. 48, G. 54. 23 S 1268/17 Aralık 1851.

³⁵ Uğur Gökteş, a.g.m., s. 53.

³⁶ Hulusi Kodaman, a.g.m., s. 7.

³⁷ “...cerrâr tayifesin dahi makâbir içinde gezdirmeyüp muhkem tenbih eyleyüp mezkûr Gülsuycı-Oğulların fi'l-vâkı‘ bu makûle evzâ‘ eyledükleri vâkı‘ ise gereği gibi te’dip

Dilencilerin başka bir grubu da, *Sebilciler* adı ile anılanlarıydı. Bunlar kendilerini kibar düşkün bir şekilde göstererek, zahmetsizce bir sebilin önünü mekân tutar ve sanatlarını icra ederlerdi³⁸. Temiz elbiseler giyerek başlarına da yeşil bir sarık saran bu kişiler, kendilerine kör ve sakat görüntüsü vermeye de çalışırlardı³⁹. Sebil ve benzeri yerlerde beklemeleri tesadüf değildi. Çünkü sebiller yoğun insan trafiğinin yaşandığı yerlerdendi. İnsanların su içerek yorgunluk attıkları ve dinlendikleri mekânlar olan bu yerlerde dilenmek onlar için tam bir fırsattı. İstanbul'da sebillerin çok yaygın olduğu düşünülürse, sebilcilerin sayısının da bir hayli fazla olduğu anlaşılır. Bu sebeple, diğer dilenci gurupları gibi bunlar da halkı rahatsız ettikleri için çoğu zaman sebil görevlileri tarafından engellenirlerdi. Ya da, dilenme izni alabilmek için söz konusu yerlerin mütevellilerine para vermek zorunda kalırlardı⁴⁰. Görevliler de böylece rüşvet almak karşılığında dilencilerin halkı rahatsız etmelerine seyirci kalarak görevlerini kötüye kullanmış olurlardı.

Kasideciler, dilenciler arasında en kolay kazanç elde eden kesimlerden biriydi. Bazıları camilerde aşır ve kaside okuyarak, cemaatin dini duygularını istismar etmek yoluyla onlardan para alırlardı. Bunlar aynı zamanda Kur'an'ı tahrif ettikleri için cemaatin tepkisine ve şikâyetlere yol açmaktaydılar. Bir arşiv kaydında bu tür ihlallerin eskiden beri devam ettiği, Kur'an'ı tahrif eden dilencilerin halkın kalp huzurunu bozdukları vurgulandıktan sonra, ilgililer uyarılmış ve kendilerinden bu durumun önüne geçmeleri istenmiştir⁴¹.

Kasidecilerin bir bölümü dışarıda faaliyet göstermekteydiler. Akşam ezanına yakın saatlerde ortaya çıkarak mahalle aralarında ve kalabalık mekânlarda, iş yerlerinin ve çarşıların bulunduğu yerlerde dilenirlerdi. Bu grupların dilenme yöntemleri ilahiler ve kasideler okumak biçimindeydi⁴².

eyleyüp ve tenbih eylesin ki, min-ba'd makâbir arasında ol vecihle gezmeyüp bi'l-cümle şer'î şerîfe mugâyir kimesneye iş itdürmeyüp şer'-ı şerîf muktezâsınca makâbir-i müslimîn hıfz u sıyânet itdürüp makâbir arasında şer'-ı şerîfe muhâlîf iş olmakdan ziyâde hazer eylesin" *BOA, MD-VII*, 522/1499, 5 Z 975/3 Mayıs 1567.

³⁸ Uğur Göktaş, a.g.m., s. 54.

³⁹ Hulusi Kodaman, a.g.m., s. 6.

⁴⁰ Necdet Sakaoğlu, a.g.m., s. 23.

⁴¹ "ve ba'zı dânişmendler akribâ ve ta'allukâtlarından ba'zı sağır olmağla mücerred cerr için gezüp sûhte namına mutassıl cerr itdürüp ve cevâmi' ve mesâcidde aşır kırâ'et idüp Kur'an-ı Azîm'i tahrif idüp Müslümanları çığneyüp huzûr-ı kalblerine mâni' olurlar imiş. Anları dahi meni' itdürüp meğer şol sûhte tâyifesi ki, dâyima tahsilde olup eyyâm-ı ta'tilde kadimden olageldüğü üzre cerr ideler, anlara dahi tenbih eylesin ki, kadimden idegeldükleri üzre eyyâm-ı ta'tilden gayri zamanda itmeyeler" *BOA, MD- VII*, 607/1706. Görüldüğü gibi, kolay kazanç elde etmek adına insanların dini duygularının istismar edilmesi hemen her çağda olduğu gibi bu dönemde de sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Ancak ileride de vurgulanacağı gibi hükümet, bu tür meselelerle yakından ilgilenerek usulsüzlükleri şiddetle yasaklamıştı.

⁴² Uğur Göktaş, a.g.m., s. 54.

Sokaklarda yüksek sesle kasideler, naatlar ve mevlitten beyitler okuyan bu dilenciler daha çok Mekkeli, Medineli Araplardı⁴³. Camilerin önlerinde dilenenler ise kasidecilerden ayrı bir kesimdir. Dolayısıyla bunlarla kasidecilerin birbirinden farklı özellikleri ve tarzları vardı. Kasidecilerin giyim biçimleri, hal ve hareketleri normal dilencilerinkine benzemediği için, onlar yalnızca adı geçen yerlerde dilenirlerdi. Ancak bunların da halkı rahatsız ettikleri kesindir. Kasideciler dini bir kisveye bürünerek dilendikleri için insanlar, onlara sadaka vermek konusunda kendilerini mecbur hissederdilerdi.

İstanbul'da belirli dönemlerde daha planlı bir şekilde ortaya çıkıp dilenen bir kesim daha vardı ki; bunlara *Goygoycular* denirdi. Bunların en önemli özellikleri, her iki gözlerinin de kör olmasıydı. Goygoycuların İstanbul'da ilk defa ne zaman ortaya çıktıkları kesin olarak bilinmemekle birlikte, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra olduğu tahmin edilmektedir⁴⁴. Goygoycular, daha çok her sene Muharrem ayının gelmesiyle birlikte dilenme işini daha örgütlü bir şekilde yapmaya başlardı. Dörder beşer kişilik guruplar halinde caddelerde, sokaklarda ve mahalle aralarında dolaşarak ve çeşitli kasideler, mevlitten beyitler ve mavallar⁴⁵ okuyarak para, çeşitli gıda ve giyim eşyası toplarlardı⁴⁶. Bunlar kör oldukları için kendilerine kör olmayanlar nezaret ederlerdi⁴⁷.

3- Dilencilğin önlenmesi için alınan tedbirler

İstanbul dilencileri her dönemde devlet için ciddi bir mesele olmayı sürdürmüşlerdi. Devletin ekonomik, siyasi ve sosyal hayatının karışık olduğu zamanlarda ise, bu durum daha belirgin bir hale gelirdi. Çünkü geçim sıkıntısı böyle durumlarda kendini daha etkili bir biçimde hissettirirdi. Dolayısıyla böyle zamanlarda dilencilik bir geçim yolu olarak daha cazip bir hal almış olurdu⁴⁸. İstanbul'da meskûn olup dilencilik yapanlar dışında, taşradan dilenmek amacıyla gelen çok sayıda dilenci mevcuttu. Asıl kontrol altında tutulmaya çalışılanlar bunlardı. Gerek taşradan gelenler, gerekse yerli dilenciler için çeşitli düzenlemeler yapıldığı ve tedbirler alındığı ise bilinmektedir. Buna rağmen dilencileri kullanarak büyük kazançlar elde eden bazı kişiler veya gurupların varlığı bu meselenin çözümünü zorlaştıran önemli unsurlardan biri olmuştur.

⁴³ Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, Haz. Ali Şükrü Çoruk İstanbul 2001², s. 53, Hulusi Kodaman, a.g.m., s.16.

⁴⁴ Hüsnü Kınaylı, "Goygoycular", *İstanbul Ansiklopedisi-XI*, İstanbul 1973, s. 7056.

⁴⁵ Maval: Arap musikisinde bir nevi uzun hava, asılsız söz, yalan, uydurma

⁴⁶ Sadri Sema, *Eski İstanbul Hatıraları*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2002, s. 289.

⁴⁷ Ali Rıza Bey, a.g.e., s. 53.

⁴⁸ Dilencilğin aşırı derecede artış göstermesine etki eden temel faktörlerin başında savaşlar, tabii afetler, kıtlıklar gibi bireyleri ve toplumları her açıdan zor durumda bırakan büyük felaketler gelmektedir. Karadağ'da savaşın ve iç karışıklıkların sürdüğü yıllarda dilenci sayısında ciddi bir artış meydana gelmiş olması bu duruma bir örnektir. *BOA, HR.SYS (Hariciye Siyasi)*, D: 208, G: 18, 30 L 1208/7 Nisan 1864.

Dilencilığın bu denli rağbet görmesinin en önemli sebeplerinden biri, bu işin çok kârlı olmasıydı. Normal bir işte çalışamayacak kadar yaşlı veya sakat bir insan, dilenci simsarları denilebilecek *İratçılar* için çok değerli olabilmekteydi. Çünkü bunlar dilendirdikleri kişilerin kazançlarının önemli bir bölümüne el koymaktaydılar. Dolayısıyla sekiz on dilenciye kendine bağlayan bir İratçının çok önemli bir gelir kaynağı olmuş olurdu⁴⁹. Mesela, II. Selim zamanında İstanbul esir pazarlarında kör, topal, kambur, sarsak, veremli, cüzamlı köle ve cariyeler için çok yüksek bir piyasa vardı. Pırlanta gibi Çerkez cariyelere ve *tuttuğu taşın suyunu çıkaracak kadar kuvvetli* kölelere kimse para vermiyordu. Fakat bir kötürüm cariyeye veya köle, mezatta inanılmayacak kadar yüksek bir fiyata müşteri buluyordu⁵⁰. Böylelikle söz konusu ticaret, İstanbul'a dilenci gönderen komisyoncular için çok cazip bir geçim kaynağı durumuna gelmiş olmaktadır.

Dilenciler bir nizamla bağlı oldukları gibi bir adaba da uymak mecburiyetinde idiler. Buna rağmen en çok ihlal edilen meselelerden biri de dilenme adabı idi. Özellikle mezarlıklarda dilenenler, cenaze sahiplerine adeta eziyet etmekte, onların acılarını bir kat daha arttırmakta idiler. Haslar Kadısı'na gönderilen bir emirde dilencilerin, mezarlıklardaki cenaze sahiplerine hücum ederek onları tâciz ettikleri, kabir ziyaretinde bulunan kadınların arasına karışarak onları rencide ettikleri, kendilerine her hangi bir şey vermeyenlere ise küfür ettikleri belirtildikten sonra dilencilerin mezarlıklara sokulmamaları tembih edilerek, çirkin davranışlarda ısrar edenlerin şiddetli bir şekilde cezalandırılmaları istenmekte, böyleleri için “...*memnu' olmazlar ise muhkem te'dib eyleyüp eslemeyenleri ism ü resmi ile yazıp Südde-i Sa'adetüme bildiresün ki, bir vehile haklarından geline ki, sayirlerine mucib-i ibret ü nasihat ola*”⁵¹ denilmekte, böylelikle şiddetli cezaların örnek teşkil edeceği fikri vurgulanmış olmaktadır. Ancak dilencilerin bütün ikazlara ve tedbirlere rağmen son derece çirkin, kaba üsluplarından ve ısrarcı tutumlarından vazgeçemedikleri görülmektedir⁵².

Genellikle taşradan gelen bazı “...*â'mâ ve sakat kul ve cariyeler*” madrabazlar tarafında satın alınarak dilendirilmekte ve bu kişilerin kazançlarının önemli bir kısmına bu kişiler tarafından el konulmaktaydı. Bu durumun önüne geçmek için düşünülen çare ise bu şahısların faaliyetlerinden vazgeçmeleri için öncelikle ikaz edilmeleri, ıslah olmamaları durumunda ise kürek cezasına çarptırılmaları biçimindeydi⁵³.

⁴⁹ Reşat Ekrem Koçu, “Dilenciler”, s. 26

⁵⁰ İbrahim Hakkı Konyalı, “İstanbul Dilencileri”, s. 17.

⁵¹ BOA, MD- VII, 522/1499.

⁵² İstanbul Kadısına hitaben yazılan bir hükümde bu dilencilerin üslupları için “sü'ale çıkup ibrâm-ı galiz ve cerr-i sakil eylemekle ehl-i ırz olanları rencide idüp...” ifadesi kullanılmıştır (BOA, MD. VII, 607/1706). Bu konuda ayrıca bkz. BOA, MD- XXXI, 69/27. Günümüz dilencilerinin üsluplarının da çok benzer olması dikkate değerdir.

⁵³ BOA, MD- VII, 607/1706.

Dilencilerin en çok ihlal ettikleri konulardan biri de, tezkereleri olmadığı halde dilenci kılığına girerek dilenmeleri idi. Bu gibiler sakat olmadıkları halde sakatmış gibi davranarak, üzerlerine eski ve kirli giysiler giyerek çarşılar, mahallelerde ve sokaklarda dolaşarak dilenirlerdi. Bu kişilerin bir kısmı çalışmaya gücü yettiği halde, çalışmayıp kolay kazanç elde etme yolunu tercih etmişlerdi. Bu gibiler için, İstanbul dışından gelmişlerse memleketlerine gönderilmeleri bir tedbir olarak düşünülürdü⁵⁴. Yerli dilencilere de, ikazlara uymayıp dilenmekte ısrar etmeleri halinde hapis, hatta kürek cezasının verilmesi de mümkündür⁵⁵.

Aksamaların bir bölümü doğrudan görevlilerden kaynaklanmaktaydı. Bazılarının bu işe gereken önemi vermeyip, emirleri savsakladıkları veya dilenmeye muhtaç olanları engellemeye çalıştıkları görülmekteydi. Böyle durumlarda yetkililer derhal ikaz edilerek muhtaç olanların rencide edilmemeleri buna karşılık kanunen dilenmeye hakları olmayanların da engellenmeleri istenmekteydi. Bu konuda İstanbul Kadısı ikaz edilerek gerekeni yapması emredilmişti⁵⁶. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, görevlilerin ihmalinde sistemin de bir rolünün olduğuydı. Çünkü devlet muhtaç durumdaki kişilerin dilenmesine müsamaha ile yaklaşmıştır. Bundan dolayı bazı görevliler kanunî olmamakla birlikte dilenci tezkeresine sahip olmayıp muhtaç olanlara göz yummuştur.

İstanbul'da herhangi bir işte çalışmayıp başıboş dolaşan herkes toplum düzeni için bir tehdit olarak görüldüğünden böylelerine devlet engel olmaya çalışırdı⁵⁷. Çünkü bu durumdaki insanların bir bölümü dilenmekte, çalışabilecek durumda olup iş bulabilenlerin çoğu çalışmazken, çalışanlar da çoğunlukla hamallık yapmaktaydılar⁵⁸. Başıboş gezen, yersiz-yurtsuz kimselerin kefalete

⁵⁴ “mezkûrlardan pîr-i fânî vü ma'lûl olmayup kâr u kisbe kâdir olanlar vech-i meşruh üzre cerr iderler ise men'ü def' idüp sâyillerden kimesneye â'mâ kul ve câriye aldurup ol vecihle cerr itdürmeyüp ve a'mâ ve kötürüm olup esvâk u mahallâtda gezüp cerr-i sakîl idüp memnu' olmayanları şehirden sürüp bi'l- cümle kâr u kisbe kâdir olanları asla cerritdürmeyüp men' eyleyüp memnû' olmayanları yazup bildüresin ki, küreğe konula ve ol asıl emrâza mübtelâ olanları dahi âdet-i kadîme üzre şehirden sürüp ihtilât itdürmeyesin” şeklinde ifade edilen emir bu konuya dair önemli bir örneği teşkil etmektedir. *BOA, MD- VII, 607/1706*.

⁵⁵ Bu mesele ile ilgili İstanbul Kadısına gönderilen başka bir emirde şu ifadeler yer almaktadır. “... Bazı kimesneler ve hatunlar pîr ve fakir ve a'mâ ve mefluc olmayup kâr ve kisbe kadirler iken Mahruse-i Mezbure mahallâtında kimi gezüp, kimi oturup ayende ve revendeden akçe cerr idüp süale irtikab itdükleri...” *BOA, MD. XXXI, 69/27*.

⁵⁶ “şer'an süale istihkakı olanlara ruhsat virüp, müstahik olmayanları muhkem te'dip eyleyeler. Amma süale müstahik olanları mücerred celb ve ahz için senin istihkakın yoktur diyü rencide etmekten ziyade hazer eyleyesin” *BOA, MD- XXXI, 69/27*.

⁵⁷ *BOA, C. DH (Cevdet Dabîyye)- 16789*.

⁵⁸ Mehmet Demirtaş, “XVIII. Yüzyılda İstanbul'a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler Ve Görülen Aksamalar”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 11, Sayı. 33, Güz 2007, s. 207, 208.

bağlanması da alınan tedbirlerden biriydi. Bir arşiv belgesinde, Anadolu'daki işlerini bırakıp İstanbul'a gelen bazı kimselerin başıboş gezdikleri, bunların kefaletle bağlanmaları ile ilgili daha önce gönderilmiş olan Hatt-ı Humayun'a riayet edilmesi, aksi takdirde memleketlerine geri gönderilmelerinin sağlanması emredilerek gereğinin yapılması istenmektedir⁵⁹.

Dilencilerin memleketlerine geri gönderilmeleri, dilencilikğin önlenmesi konusunda kalıcı bir çözüm olmaktan uzaktı. Çünkü bunlar bir süre sonra yeniden İstanbul'a gelmekte veya gittikleri yerlerde dilencilik yapmaktaydılar. Bu durumun önüne geçmek için hükümet, çalışabilecek dilencilere kendi memleketlerinde bir iş bulunmasını da istemekteydi. Böylece onların İstanbul'a yeniden gelmeleri önenebileceği gibi, bu kişilerin kendi memleketlerinde düzeni bozmalarına da mani olunmuş olmaktadır. Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Ahmet Paşa'ya ve İznikmid (İzmit) Kadısı'na gönderilen 1173/1759 tarihli bir emirde, başkentte bulunan dilencilerin durumuna işaret edilerek, bunlardan sakat olmayan ve çalışabilecek kuvvette olanların uygun işlere yerleştirilmelerinin temin edilmesi istenmekte, böylece bu kişilerin dilencilikten kurtulabilecekleri vurgulanmaktadır. Belgede, emre riayet edilmesini sağlamak ve dilencilerin tekrar İstanbul'a dönmelerini engellemek için gerektiğinde şiddetli tedbirler alınmasından kaçınılması da emredilmektedir⁶⁰.

⁵⁹ BOA. C. ZB (*Cevdet Zaptiye*)-1544, 9 ZA 1147/2 Nisan 1735. Kefalet konusunda dikkati çeken önemli bir husus bu kişilerin çoğunun kendilerine kolaylıkla kefil bulup, bekâr odalarında ve hanlarda barınmış olmalarıdır. Bir defterin tetkikinden anlaşıldığı kadarıyla bu kişilerin bir kısmı birbirlerine kefil olmuşken, önemli bir kısmına da han, bekâr odaları ve dükkân sahipleri kefil olmuşlardır. Kendilerine kiralık yer bulabilen kişiler dolayısıyla kendilerine kefil de bulmuş olmaktaydılar. Bkz. BOA, A. DVN, No: 899, 19 M 1207- 7 R 1207/6 Eylül 1792- 22 Kasım 1792. Haliyle İstanbul'da düzenin bozulmasında dilenciler ve diğer başıboş kitle kadar, onlara çeşitli kolaylıklar sağlayan eşrafın da önemli bir rol oynadığı şüphesizdir. Başıboş serserilerin barındıkları hanlar, dükkânlar ve bekâr odalarının kayıtlarının tutulduğu başka bir defterde han isimlerinin yanı sıra buralarda barınanlara kimlerin kefil olduğu bilgisi de yer almıştır. Ayrıca söz konusu kişilerin dinleri de "Müslüman" ve "Zimmet" ifadeleriyle belirtilmiştir. Bkz. BOA, A. DVN, No: 835, 24 R 1207/9 Aralık 1792. İstanbul'da hanlar ve bekâr odalarında barınanlar çeşitli dinlere mensuptular. Bu durum işyeri sahipleri için sadece genel çıkarları bakımından bir anlam ifade etmekteydi. Çünkü bu kişiler rüşvet karşılığında kefilsiz kişileri barındırmaktan kaçınmamışlardır. Nitekim Derviş Ötmez isimli handa kalan 25 Müslüman ile 13 gayrimüslimin tamamına Han sahibi Seyit Mehmet kefil olmuştu. Bu konuda bkz: Mehmet Demirtaş, "Göçü Önlemek", s. 209, 210; Mehmet Demirtaş, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, No 1, Yıl 2006, s. 128-130.

⁶⁰ Ahmet Refik Altınay, *Onikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı(1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 194,195.

Devlet dilencilerin sayısını ve barındıkları yeleri tespit etmek için memurlar tayin edilmesi uygulamasına benzer bir uygulamayı, onların memleketlerine gönderilmesi sırasında da yapardı. Kararın yerine getirilmesi esnasında dilencilere refakat ederek onların yola çıkmasını sağlayan kişiler görevlendirilirdi⁶¹. Bundaki amaç dilencilerin, bir yolunu bulup geri dönmelerini engellemektir. Çoğu zaman kendilerine bir iş bulunamayıp yalnızca şehir dışına çıkarılmalarıyla yetinilmesi, onların bir süre sonra yeniden İstanbul'a geri gelmelerine yol açardı. Meselenin çözümünü zorlaştıran temel sebeplerden biri de buydu.

Kefil bulma konusunda yukarıda bahsi geçen ihlalin getirdiği sonuçları telafi etmek son derece zordu. Serseri ve başıboş kimselerin tespit edilerek İstanbul dışına çıkarılmaları için belli aralıklarla sayım yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu kişiler çeşitli bahanelerle kefil buldukları için bu uygulamadan kurtulmaktaydılar. Bu durumun bir sonucu olarak şehirdeki dilenci sayısında büyük bir artış meydana gelmekteydi⁶².

Kefalet meselesinde görülen aksamanın bir benzeri de dilenci tezkeresinin temininde yaşanmaktaydı. Bazı devlet görevlileri hatta eski görevlilerin bir kısmı bile usulsüz bir şekilde dilenci tezkeresi düzenlemekteydiler. Bunun karşılığında kendilerine başta sürgün olmak üzere çeşitli cezalar verilir. Eski Dilenciler Kethüdası Yusuf uygunsuz davranışları yüzünden Bursa'ya sürgün edilmişken, eşinin müracaatı ve ricası üzerine af edilmişti⁶³.

İstismalar bir bütün olarak devlet için aynı zamanda ekonomik yükü. Çünkü taşradan gelenlerin memleketlerine gönderilmesi için yapılan harcamalar devlet tarafından karşılanmaktaydı. Bir belgede Arabistan taraflarından dilenmek üzere gelen toplam 106 kişinin memleketlerine geri gönderilmesi kararlaştırılmış ve bunların yol masrafları ile harcırahları için 9390 kuruş harcanmıştı⁶⁴. Bu örnek dahi dilencilik önlenmesinin veya kontrol altında tutulmasının önemini izah etmeye yetmektedir.

Dışarıdan gelen dilencilerin bir kısmı mevsimlik dilencilerdi. Bunlar İstanbul'da sürekli ikamet etmek yerine bir süre dilendikten sonra memleketlerine geri dönmekteydiler. Taşra yöneticileri çoğu zaman başkente dilenci ve serseri göndermeyeceklerini taahhüt etmelerine rağmen bunda başarılı

⁶¹ BOA, C. Maliye-7786, 11 B 1208/12 Şubat 1794.

⁶² “Başboş serseri gezenlerin tahrir ve taharri ile def'leri için aralık aralık memurlar tayin olunmakta ise de olup zira o makule serseriler hîn-i tahrîrde ekseri birer bahâne ve kefil bularak kalup sonra kefilleriyle mesuliyet dahi tertip itmemek cihetiyle rast geldiğine kefalet itmek halka tabiat olmuş olduğu...” BOA, HAT (Hatt-ı Hümayûn)-14435, 1218/1803-1804, Bu konuda ayrıca bkz. Mehmet Demirtaş, “Külhanbeyleri”, s. 128.

⁶³ BOA, C. BLD- 5086. 19 B 1234/15 Mayıs 1819. Zeki Tekin, a.g.m, s. 578.

⁶⁴ BOA, C. BLD -6661, 13 L 1260/25 Ekim1844, Bu konuda ayrıca bkz. Zeki Tekin, a.g.m., s. 579.

olamamaktaydılar. Bir belgede “...alîl ve sâil ve serseri mikdârı adamların Desaadete azîmetlerinin men’i mübaderet olunmuş...” ise de amaca ulaşılmadığı vurgulanmaktadır⁶⁵.

Dışarıdan gelen dilencilerin memleketlerine geri gönderilmelerini temin etmek üzere komisyonlar kurulması⁶⁶, bunların memleketlerine gönderilmeleri esnasında sevk masraflarının devlet tarafından karşılanması⁶⁷ gibi uygulamalara rağmen İstanbul dilencileri tam olarak kontrol edilememektedir. Mesela dilenciler bütün yasaklamalara rağmen belli yerleri adeta işgal ederek günlük hayatta halkın kendi işlerini görmelerine engel olacak davranışlar sergilemekten kaçınmamaktaydılar. Bilhassa son dönemlerde başta Galata Köprüsü olmak üzere şehir içindeki köprüleri kendilerine mekân tutan dilenciler gelip geçenleri rahatsız etmekteydiler⁶⁸. Bütün engellemelere rağmen İstanbul’a dilencilerin ve dilenci madrabazlarının ilgisi sonraki yıllarda da aratarak devam etmişti. Nitekim II. Meşrutiyet döneminde hazırlanan bir raporda, İstanbul’da toplum düzenini bozan serseri ve başıboş kişilerin onda sekizinin şehir dışından gelenler oldukları vurgulanmaktadır⁶⁹.

İstanbul’da her sene Ramazan ayının yaklaşması ile birlikte dilenci trafiğinde bir canlanma olması, bu aylarda sorunu neredeyse çözümsüz hale getirmektedir. Böyle zamanlarda cami çevrelerinde ve avlularında, çoğu muhtemelen Müslüman olan dilenciler birikmekte ve halka rahatsızlık vermekteydiler. Bir arşiv belgesinde bu duruma işaret edilerek çeşitli şehirlerden gelerek sayıları artan dilencilerin men edilmeleri ve böylece huzurun sağlanması istenmektedir⁷⁰. Bu dilencilerin çoğu geceleri camilerin avlularında yattıkları için yatsı ve sabah namazı vakitlerinde cemaat için bir korku ve tehdit unsuru

⁶⁵ BOA, A. MKT, UM, (Sadaret Mektûbi Umum Vilâyet, D.1, G. 16, 2 M 1266/18 Kasım 1849.

⁶⁶ “...taşrahların mahallerine gönderilmesi ve yerlerinden ve iktidarsızlıkları tebeyyün edenlerin işesini medar olacak bir tertib ittihaz kılınması için zabtiye dairesinde bir komisyon teşkil...” BOA, MKT, MHM, 472/20, 19 ZA 1290/9 Ocak 1874.

⁶⁷ “taşralı olup memleketlerine iadeleri icab eden seelenin mesarifatının nereden ve ne suretle tesviyesi lazım geleceğinden...” BOA, MKT, MHM, 705/17, 14 ZA 1313/27 Nisan 1896.

⁶⁸ “Dersaadette köprü üzerinde bulunan ve ekserisi alîl ve eskâma mübtela ve nâkısü’l-a’za olan bir çok selenin yerli ve ecnebi gelüp geçenleri iz’ac etmek ve enzâr-ı umumide pek çirkin görünmekte oldukları...” şeklindeki ifadeler çoğu kör, sakat ve hasta olan dilencilerin halkı rahatsız eden davranışlarının engellenmesi için yetkililer sıkı bir şekilde tenbih edilmişlerdir. Bkz. BOA, A. MKT, MHM (Sadaret Mektûbi Mühimme), D. 707, G. 35, 7 Ramazan 1323/14 Kasım 1905.

⁶⁹ Faruk İlhan, “Hazine-i Kavanin-i Cedide-i Osmaniye Serseri Nizâm-nâmesi”, *Tarih Ve Toplum Dergisi*, Sayı: 107, İstanbul 1992, s. 49. Günümüzde de İstanbul’da düzeni bozanların şehir dışından gelenler olması, dikkate değerdir.

⁷⁰ BOA, DH.EUM.THR (Dabiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Kalemi), D. 6, G. 56, 18 N 1327/3Ekim1909.

olmaktaydılar. Hükümet, söz konusu kişilerin nerelerden ve ne sebeple geldikleri konusunda çeşitli araştırmalar yapma gereği duymaktaydı. “*Sultan Ahmed Cami-i Şerif kapılarında eski basır ve çuvallarla ibdâs edilen kulübelerde yatıp kalkmakta olan seelenin nereli olduklarını ve memleketlerinde kabt ve gillet bulunduğu hakkındaki rivayetin sahib olup olmadığı...*” öğrenmek istemesinin sebebi de, hem bu faaliyetin önüne geçme arzusu hem de dilenenlerin gerçekten buna mecbur olup olmadıklarını öğrenerek ona göre davranma düşüncesi olduğu söylenebilir.⁷¹

Devlet dilenci tezkeresi bulunmayan kişileri, diğer başıboş zümre ile birlikte zikretmiş ve bunları serseri olarak kabul etmiştir⁷². Arşiv belgelerinin önemli bir kısmında dilencilerin ve serserilerin birlikte anılmış olmaları,⁷³ onların aynı kategoride değerlendirildiği fikrini doğrulamaktadır. Nitekim alınan tedbirler bir bütün olarak bu kesimlere yönelik olarak düşünölmüştür. Fakat söz konusu zümre bilhassa XIX. yüzyıl sonlarından itibaren kontrol edilemez duruma geldikleri için tedbirlerin uygulanmasında bazı güçlükler yaşanmıştır⁷⁴. Bu nedenle dilenciliğin önlenmesine dair çeşitli nizamnameler çıkarılması ihtiyacı hâsıl olmuştur⁷⁵. II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan Serseri Nizamnamesi’nde çeşitli ihlallerden söz edilerek, on beş yaşından küçük çocukları çıkar amaçlı olarak dilendirenlerin para ve hapis cezalarına çarpıtılacakları vurgulanmıştır⁷⁶.

Kararlaştırılan tedbirler nizamnamede ayrıntılı bir şekilde yer almış olmasına rağmen uygulamada gerekli hassasiyet ve kararlılığın gösterilememesi başkent dilencilerinden kaynaklanan sorunların çözümlenmesini engelleyen temel sebeplerin başında gelmiştir.

Sonuç

Bizans döneminde de, Osmanlı Devletinin kontrolüne geçtikten sonra da İstanbul, her insan grubu için olduğu gibi dilenciler için de önemli bir şehirdi. Bu sebeple İstanbul’da hemen her dönemde çeşitli dilenci grupları faaliyet göstermişlerdi. Haliyle bu şehir sakinleri de dilencilerden kaynaklanan sıkıntılardan fazlasıyla etkilenmişlerdi. Devlet durumun farkında olduğundan, dilencililiği disiplin altına almaya çalışarak, çeşitli kurallar getirmiş, ne var ki, sorunu tamamen çözmeyi başaramamıştı. Avrupa’nın önemli şehirlerinde de durum benzer olmuştu. Söz konusu kentlerde yaşanan yoğun dilenci

⁷¹ BOA, ZB (*Zaptiye Nezareti*), D. 353, G. 82, 5 B 1327/23 Temmuz 1909.

⁷² BOA, A. MKT.UM., 1/16, 2 M 1266/18 Kasım 1849, BOA, DH. EUM. THR, 31/4, 1 R 1328/14 Nisan 1910

⁷³ BOA, MKT, UM, 1/16, BOA, DH, EUM, THR, 31/4, Mehmet Demirtaş, “Göçü Önlemek”, s. 202, 203.

⁷⁴ BOA. DH. EUM. THR: 31/4.

⁷⁵ Zeki Tekin, a.g.m., s. 581.

⁷⁶ Faruk İlkan, “Serseri Nizâmnamesi”, s. 52.

hareketliliği ve bunlarla ilgili alınan tedbirler Avrupa devletleri için en önemli meselelerdendi. Buralarda da yöneticiler sorunu çözmek için her dönemde çeşitli çalışmalar yapmak zorunda kalmışlardı.

Başkent İstanbul'da çeşitli dilenci grupları mevcuttu. Bunların, giyim kuşamından, dilenme yöntemlerine kadar birçok konuda farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Bu gruplar için dilenecekleri mekânlar tespit edilmişti. Ancak devlet, dilencilerin kontrol altında tutulması maksadına yönelik olarak yaptığı bu uygulamadan istediği sonucu elde edememiş, dilenciler bu duruma layıkıyla riayet etmemişlerdir. Dolayısıyla dilencilerden kaynaklanan sorunların bir bölümünü de bu düzensizlik meydana getirmiştir.

Yaklaşık 450 yıllık Osmanlı hâkimiyeti boyunca, İstanbul dilencilerinden kaynaklanan sorunların ve durumun düzeltilmesi için alınan tedbirlerin hemen her dönemde benzer olması, bu sosyal meselenin en dikkate değer yönlerinden birini oluşturmaktadır. Benzer tedbirlere çok sık başvurulmuş olmasına rağmen başkente dilenci akınının durmadığı, daha sonraki yıllarda söz konusu tedbirlerin tekrarlanmış olmasından kolaylıkla anlaşılabilir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler incelendiğinde söz konusu duruma dair tedbirlerin hemen hiç değişmediği, belgelerde kullanılan ifadelerin dahi benzer olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dilencililiği doğuran sosyal, ekonomik ve hatta kültürel nedenler ortadan kalkmadığı ve alınan kararlar çeşitli sebeplerle uygulanamadığı için mesele de hal edilememiştir.

Diğer bir konu ise, İstanbul dilencililiğinin, bir bütün olarak, günümüz dilencililiği ile paralellik göstermesidir. Bu durum, gerek dilenenler açısından, gerekse dilencilikten çıkar elde eden gruplar bakımından geçerlidir.

۱۴۹۹

فصاحتها فاشانه حکیم عالمنا عبار صلابه لاجته لیسو کتبه ر مغیر در بطوار هاتین مغایره جفا کتبا این ادعا قوی دفعی و بعضی قوی قویا
 دفعی بار ثبوت و جبار به عبار دار است. ادتار دن مغایر کتبه سن و لوی و بعضی کتبه طایفه ای عبار کتبه کتبه بار پینه
 ادقضا ایلبیغ دیلونه ایلبیغ بعضی و ارا عبار و کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 ایلبیغ کتبه در و کتبه
 لایم کتبه
 لایم کتبه
 نامه مغایر ناطق جو متن و نه ایچم کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 یورج کتبه
 فنی ایلبیغ در و ارا طایفه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 منافع ایلبیغ و نذکور کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 این به عبار دار است. ادله در کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 دهستانه اندرین عبار دار است. شروع کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 ایند منافع ایچم و ادتار در کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 یا کتبه

مرفوعه مؤرخه
 لوزن اهل الجليل
 طبع في دار المطبعه
 سنة 1927
 مرفوعه مؤرخه
 لوزن اهل الجليل
 طبع في دار المطبعه
 سنة 1927

مورخه مؤرخه
 بزودى
 مرفوعه مؤرخه
 لوزن اهل الجليل
 طبع في دار المطبعه
 سنة 1927
 مرفوعه مؤرخه
 لوزن اهل الجليل
 طبع في دار المطبعه
 سنة 1927
 مرفوعه مؤرخه
 لوزن اهل الجليل
 طبع في دار المطبعه
 سنة 1927

Kaynaklar

- Altınay, Ahmet Refik, *Onikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı(1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988
- Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001².
- BOA, A. DVN-852, S 1220/Mayıs1805
- BOA, A.MKT, MHM, D.705, G.17, 14 Za 1313/27 Nisan 1896.
- BOA, A.MKT, UM, D.1, G. 16, 2 M 1266/ 18 Kasım 1849.
- BOA, A.MKT.MVL, D. 48, Vs. 54, 23 S 1268/17 Aralık 1851.
- BOA, C. BLD, No: 2161, 29 RA 1250/5 Ağustos 1834.
- BOA, C. BLD, No: 4347, 17 N 1196/27 Ağustos 1782.
- BOA, C. BLD, No: 4481, 2 B 1250/4 Kasım 1834.
- BOA, C. BLD, No: 5086, 19 B 1234/15 Mayıs 1819.
- BOA, C. BLD, No: 6661, 13 L 1260/25 Ekim 1844.
- BOA, C. BLD, No: 7597, 24 S 1149/ 4 Temmuz 1736.
- BOA, C. BLD. No: 5039, 3 R 1254/26 Haziran 1838.
- BOA, C. MLY, No: 7786, 11 B 1208/12 Şubat 1794.
- BOA, C. ZPT, No: 1544, 9 Za 1147/2 Nisan 1735.
- BOA, C. DH, No: 16789.
- BAO, DH.MKT, D. 1423, G23, 6 N 1304/29 Mayıs 1887.
- BOA, DH, EUM,THR, D. 6, G. 56, 18 N 1327/3 Ekim 1909.
- BOA, DH, EUM,THR, D. 31, G. 4, 1 R 1328/14 Nisan 1910.
- BOA, HR, SYS, D. 208, G. 18, 30 L 1280/ 7Nisan 1864.
- BOA, İ. DH, No: 1695, 10 C 1250/14 Ekim 1834.
- BOA, MD- VII, Hk.1499, 5 Z 975/3 Mayıs 1567.
- BOA, MD-VII, Hk. 1706, 11 M 976/6 Temmuz 1568.
- BOA, MD- XXXI, Hk. 69, sh. 27, 27 B 985/10 Ekim 1577.
- BOA, MKT, MHM, B.E.O, D. 707, G. 35, 7 N 1323/14 Kasım 1905.
- BOA, MKT. MHM, D. 472, G. 20, 19 Za, 1290/9 Ocak 1874.
- BOA, ZB, D. 353, G. 82, 5 B 1327 (23 Temmuz 1909)/10 Mayıs 1325.
- Danışmend, İsmail Hami, *Tarihi Hakikatler- I*, Tercüman Tarih Ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979.
- De Busbecq, Ogler Ghislain, *Türk Mektupları*, Çev. Hatice Özkan, Art Yayınları, İstanbul 2002.
- Demir, Uğur, "Eski Dilenciler Assolist Gibiydi", *Hürriyet Tarih*, 6 Ekim 2004, s.18-22.
- Demirtaş, Mehmet "XVIII. Yüzyılda İstanbul'a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler Ve Görülen Aksamalar", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 11, Sayı 33, Güz 2007, s.195-214.
- Demirtaş, Mehmet, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, No 1, Yıl 2006, s.113-141.
- Dernschwam, Hans, *İstanbul'a ve Anadolu'ya Seyahat*, Çev. Yaşa Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname-I*, Dersaadet İkdam Matbaası, İstanbul 1314.
- Göktaş, Uğur, "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-III*, İstanbul 1994, s.53-54.

- İlkan, Faruk, "Hazine-i Kavanin-i Cedide-i Osmaniye Serseri Nizâmnâmesi", *Tarih ve Toplum Dergisi*-107, İstanbul 1992, s.51-52.
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, No: 6717.
- Kınaylı, Hüsnü, "Goygoycular", *İstanbul Ansiklopedisi*-XI, İstanbul 1973, s.7056-7057.
- Koçu, Reşat Ekrem, "Dilenci Pehlivanları", *İstanbul Ansiklopedisi*-VIII, İstanbul 1966, s.4578.
- Koçu, Reşat Ekrem, "Dünden Bugüne Dilenciler", *Hayat Tarih Mecmuası*-III, İstanbul 1970, s.25-28.
- Kodaman, Hulusi, "Eski Dilenciler", *Yedigün Dergisi*, S. 419, İstanbul 1941, s. 6-7, 16.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, "400 Sene Evvel İstanbul Dilencileri" *Yedigün Dergisi*, İstanbul, Nisan 1936, Sayı:161,s.16-17.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, "Tarihte İstanbul Dilencileri", *Tarih Hazinesi Dergisi*-VIII, İstanbul 1951, s. 353-362.
- Özbek, Nadir, "II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler Ve Serseriler", *Toplumsal Tarih Dergisi*- 64, İstanbul 1999, s.34-43.
- Sakaoğlu, Necdet, "Dersaadet Dilencileri Ve Bir Belge", *Tarih ve Toplum Dergisi*-XXXVIII, İstanbul 1987, s. 86-88.
- Sema, Sadri, *Eski İstanbul Hatıraları*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Tekin, Zeki, "Osmanlı Döneminde Dilencilik", *Osmanlı*-V, Editör: Güler Eren, İstanbul 1999, s.570-583.
- Thevenot, Jean, *1655-1656'da Türkiye*, Çev. Nuray Yıldız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Üçel-Aybet, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.